

THE CALL OF THE ROCKIES

Pieter Jan De Smet en de Indiaanse tragedie

Luc Vints

Op 4 februari opende in het Provinciaal Cultuurcentrum Caermersklooster in Gent onder grote belangstelling de tentoonstelling “The Call of the Rockies. Pieter Jan De Smet en de Indiaanse tragedie”. KADOC heeft dat project de voorbije jaren intens voorbereid, samen met zijn partner MAS|Museum aan de Stroom. Die samenwerking tussen een museum, met een mooie etnografische collectie, en de culturele archiefinstelling die KADOC is, heeft geleid tot een cultuur-historische tentoonstelling die historische documenten – brieven, foto’s, prenten ... – afwisselt en combineert met unieke en in Vlaanderen zelden geziene objecten – kledingstukken, wapens, gebruiksvoorwerpen Beide maken ze het leven van De Smet en ‘zijn’ Indianen tastbaar. Bovendien vertellen ze samen, op een tweede niveau, een breder verhaal, dat van de niet altijd fraaie geschiedenis van de jonge Verenigde Staten van Amerika.

De Belgische jezuïet Pieter Jan De Smet (1801-1873) is in de KADOC-nieuwsbrieven al meermaals voorgesteld. Bij onze lezers zou de ‘grote zwartrok’, zoals hij genoemd werd, dus nu bekend moeten zijn, maar daarbuiten is die kennis allesbehalve vanzelfsprekend. Sinds de jaren 1970 lijkt hij hier in België volledig uit het collectieve geheugen gewist, met als symbolisch hoogtepunt de val van zijn standbeeld in Dendermonde in 1983. Tijdens zijn rijkge vulde leven was De Smet nochtans een BV avant-la-lettre. Hij dook regelmatig op in de pers, publiceerde diverse boeken, verzorgde zijn public relations bijzonder goed en maakte daarbij gebruik van moderne technieken als de fotografie. Ook na zijn overlijden bleef hij in de belangstelling en werd hij voor jongeren als een rolmodel opgevoerd, onder meer in jeugdboeken en strips. Tot hij dus letterlijk van zijn sokkel viel

Missionaris en bemiddelaar

Het publieke leven van Pieter Jan De Smet kan, met een zekere overdrijving, mooi in twee gesplitst worden. Na zijn aankomst in

de Verenigde Staten in 1821 en tot ca. 1850 was hij de klassieke negentiende-eeuwse missionaris die 'zieltjes' wilde winnen, met die nuance dat hij van in het begin een bijzondere bewondering had voor de leef- en denkwereld van de verschillende Indiaanse volkeren waarmee hij in contact kwam. Vanaf 1850 werd het vertrouwen dat hij had opgebouwd bij de Native Americans door de Amerikaanse overheid gebruikt, en misschien zelfs misbruikt, om de Indianen ertoe te bewegen in vrede te leven in een land dat steeds meer westwaartse expansie zocht.

Een 'zwartrok' [De Smet?] instrueert een Indiaans koppel over de betekenis van het kruis.
Tekening van N. Point, 1841-1846.
[St Louis, Jesuit Archives Central United States]

In 1821 vertrok Pieter Jan De Smet, nauwelijks twintig jaar oud, in het geheim naar de Verenigde Staten van Amerika. Hij wilde er missionaris worden. Hij volgde een jezuïetenopleiding in de buurt van Saint Louis, een bloeiende handelsstad en een centrum van culturele ontmoetingen aan de samenvloeiing van de Mississippi en de Missouri. Daar had hij zijn eerste contacten met de Indianen. Eind 1839 ontmoette hij een delegatie katholieke Iroquois. Uitgestuurd door de Salish waren ze op zoek naar "zwartrokken" om hen te instrueren in het katholieke geloof. De Smet reisde met hen mee naar hun woongebied in de idyllische vallei van de Bitterroot-rivier aan de voet van de Rocky Mountains. Daar beleefde hij "de mooiste tijd van zijn leven". In een nog pure en ongerepte wildernis waren de Salish nobel van hart en vol aandacht voor zijn boodschap. Hier kon De Smet zijn droom waarmaken. Hij wilde er het reductiesysteem van zijn zeventiende-eeuwse voorgangers in Paraguay doen herleven. Met de hulp van een groeiende schaar medewerkers wist De Smet een netwerk van missies uit te bouwen.

Maar met de eerste successen kwamen ook de eerste barsten. Steeds op zoek naar nieuwe volkeren om te bekeren, was De Smet voortdurend op reis. Zijn confraters ter plaatse hadden het niet ge-

Pieter Jan De Smet met de chiefs van de Rocky Mountains naar aanleiding van het verdrag van Fort Vancouver, 1859. [Leuven, KADOC, archief Vlaamse jezuïeten]

makkelijk. Veel bekeerlingen keerden terug naar hun vrije jagersbestaan. Bovendien braken andere tijden aan. Het gebied waar de Indianen leefden, werd overspoeld door goudzoekers en kolonisten. De Smet, met zijn romantische ideeën, werd ingehaald door de tijd. Hij werd verplicht zijn missies te verlaten en zich terug te trekken in Saint Louis.

Van daaruit kon hij de ingrijpende veranderingen in het Westen gadeslaan. De Indianen zagen de bizon, hun levensverzekering, in ijltempo uit hun jachtgebieden verdwijnen. In wanhoop groeven ze de strijdbijl op. Voor De Smet was nu een nieuwe rol weggelegd. Als pleitbezorger en vertrouweling van de Indianen gooide hij zijn gewicht in de schaal voor vrede. Zijn romantische droom van een Indiaans koninkrijk Gods bij de Salish en hun burens maakte plaats voor realiteitszin en pragmatisme. Het bewaren van de traditionele indiaanse cultuur was nu niet langer aan de orde. De Indianen zelf moesten zien te overleven. Daarom moesten ze hun strijd staken en genoeg nemen met de stukken land die hun nog restten. De Smet begaf zich dus in die tweede fase van zijn leven op politiek terrein, zowel met de Plateau-Indianen, ten westen van de Rocky Mountains, als met de gevreesde Sioux in de Plains. Hij bleef evenwel ook dan een missionaris, met hart en ziel. Maar zijn droom om bij de Sioux een missie te stichten, werd pas door zijn opvolgers waargemaakt.

De tentoonstelling eindigt niet met het overlijden van De Smet, maar kijkt verder naar wat er met zijn 'geliefde' Indianen is ge-

beurd. Ze werden tot de bedelstaf veroordeeld en opgesloten in reservaten. De overheid hanteerde het motto 'Kill the Indian, save the man'. De Indianen moesten hun identiteit volledig verliezen en ongemerkt opgaan in de Amerikaanse, door blanken gedomineerde samenleving. Ze moesten als het ware 'uit het beeld' verdwijnen. Het is dan ook niet te verwonderen dat in de jaren 1970, na de bezetting van Wounded Knee in 1973, de Indiaan, zeker hier in Europa, herontdekt werd. Er waren nog Indianen en ze liepen niet allen en permanent met een vedertooi op hun hoofd!

Pieter Jan De Smet ontmoet de opstandige Sioux, o.l.v. Sitting Bull, aan de oevers van de Powder River in 1868. Tekening van M. Hastings uit het Lintonalbum. [St Louis, Jesuit Archives Central United States]

In een korte epiloog gaat de tentoonstelling daarop in, om te eindigen met de vraag of De Smet heeft meegeholpen aan de tragische ondergang van de Indianen. Hierop een eenduidig antwoord geven, is niet eenvoudig en ook binnen de Indiaanse samenleving zijn de meningen verdeeld. Zijn grote 'fout' was dat hij veel te lang vertrouwen bleef hebben in de regering. En de Indianen hadden heel veel vertrouwen in hem. Pas na 1868 drong het ten volle tot hem door dat de regering haar beloften in de verdragen nooit zou nakomen, maar toen was het te laat. Hij had zijn diensten bewezen en niemand in Washington hield nog rekening met de oude zwartrok. Zo beschouwd kunnen we stellen dat hij zich door de overheid heeft laten misbruiken om de Indianen te overtuigen dat ze tegenover het blanke overwicht geen enkele kans hadden. Maar niet alleen De Smet was die mening toegedaan, ook veel Indiaanse chiefs waren in 1868 het vechten moe en wilden niets liever dan vrede en met rust gelaten te worden.

Pijpenkop met De Smet en een knielende Indiaan, een geschenk voor J. Roothaan, de generaal van de jezuïeten in Rome, vermoedelijk in opdracht van De Smet gemaakt bij de Yankton Sioux, 1848. [Antwerpen, MAS, schenking François de Smet d'Olbecke, 2010]

Brieven en knotsen

Brieven, foto's, prenten en tekeningen hadden dat genuanceerde verhaal alleen al kunnen vertellen. Maar de tentoonstelling brengt meer. Ze confronteert de bronnen die De Smet en zijn confraters hebben achtergelaten met Indiaanse objecten uit de negentiende eeuw, die De Smet 'had kunnen zien'. Sommige ervan heeft hij ook effectief in handen gehad, want hij bracht ze mee om aan zijn familie en weldoeners te schenken. Andere werden verzameld door reizigers die net voor De Smet het gebied verkenden. Zo presenteert de tentoonstelling bijzondere stukken – zoals een bizonkleed, een bandelier en een schild – uit de zu Wied-collectie van het Linden-Museum in Stuttgart. Prins zu Wied trok in de jaren 1830 vanuit Saint Louis naar de Boven-Missouri in het gezelschap van de Zwitserse kunstenaar Karl Bodmer. Die bracht de ongerepte landschappen langs de Missouri in beeld en maakte prachtige portretten van de chiefs en krijgers die ze ontmoetten. Heel wat Bodmer-prenten zijn voor het eerst in Gent te zien.

Ook andere musea leveren unieke objecten aan de tentoonstelling. Uit het Musée des Confluences (Lyon) komen vroeg-negentiende-eeuwse voorwerpen van de Osage, een volk waarmee De Smet in de jaren 1820 al in contact kwam. De Potawatomi, bij wie De Smet zijn eerste missie stichtte in 1838-1839, zijn aanwezig met een tas en een knots uit het Musée d'Histoire Naturelle van Lille. Van de Salish, met wie De Smet zijn mooiste tijd beleefde, en verwante volkeren, zoals de Nez Perce, zijn er kledingstukken te zien, onder meer een uniek mannenshirt uit het Landesmuseum van Hannover. Een jurk van de Blackfoot, met wie de Salish nauwe (vijandige) contacten hadden, lijkt dan weer sprekend op een jurk die De

Smet bij zijn familie achterliet (en nu in een Amerikaanse privéverzameling zit). De jurk vonden we in het Zeeuws Museum in Middelburg. Calumetten en pijpenkoppen, knotsen en tomahawks, shirts en mocassins van de Cheyenne, Santee en de verschillende Sioux-volkeren zijn ruim aanwezig en komen zowel uit binnen- als buitenlandse verzamelingen, onder meer uit het MAS zelf, het Karl May Museum in Radebeul en het Bernisches Historisches Museum. Ook de bekende oorlogstooien zijn van de partij uit de etnografische collectie van de Gentse universiteit en uit de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (KMG) in Brussel.

Zoals hoger gezegd bracht De Smet ook Indiaanse voorwerpen mee als hij naar Europa kwam – hij deed dat negenmaal – op zoek naar financiële middelen en mankracht. Hij liet ze achter bij zijn familie en weldoeners. De concrete aanleiding voor de tentoonstelling was trouwens een schenking van de familie De Smet d'Olbeke uit Chili van haar De Smet-nalatenschap aan het MAS en KADOC. Heel wat van die objecten, inclusief portretten en publicaties, zijn er nu voor het eerst te zien. Ze worden aangevuld met enkele jassen in Métis-stijl uit het Zwijvekemuseum van Dendermonde en een mantel, vest en moccasins en een kleed uit het KMG. Die werden door De Smet in 1868 geschonken aan het Belgische vorstenpaar.

In verschillende Belgische verzamelingen, zoals het archief van de Vlaamse jezuïeten, dat in KADOC wordt bewaard, zitten wel wat originele documenten van De Smet – brieven, notities, foto's –, maar zijn eigenlijke archief is te consulteren in het archief van de jezuïeten in Saint Louis. Daar zit een schat aan materiaal, onder meer een honderdtal tekeningen van De Smets confrater Nicolas Point. Die reisde met De Smet mee tijdens zijn tweede tocht naar de Rocky Mountains. De tekeningen documenteren die reis op een unieke manier en een groot deel ervan is in het Caermersklooster te bewonderen, samen trouwens met de zwarte toga die De Smet droeg en waarmee hij de Indianen imponeerde. Hij was hun 'zwartrok'.

"The Call of the Rockies" is een gezamenlijk initiatief van KADOC-KU Leuven, MAS/Museum aan de Stroom en de provincie Oost-Vlaanderen, met de steun van de Vlaamse overheid, de NV Volksvermogen en de Vlaamse jezuïeten. Ze loopt nog tot 1 mei en is gratis toegankelijk. Alle informatie vindt u in bijgevoegde folder en op http://www.caermersklooster.be/nl/tentoonstelling_the-call-of-the-rockies. Ook op de website www.pjdesmet.be kunt u meer leren en lezen over De Smet. U vindt er onder meer een pdf van de meeste van zijn publicaties. Naar aanleiding van de tentoonstelling brengt KADOC ook een expo-boekje uit dat vanaf eind maart beschikbaar zal zijn.